

DIWANÊ MELA MEHMET DEMİRBAŞ DI PÊĞEMBERİ*

PROPHETS IN THE DIVAN OF MULLAH MEHMET DEMİRBAŞ

Danyal APUHAN*

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Geliş Tarihi/Received: 29.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted/: 05.12.2021

Atıf: Apuhan. D. (2021).

“Diwanê Mela Mehmet Demirbaş di Pêğemberi”,
Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 13, 135-159.

Orcid: 0000 0003 3997 3574

XULASA

Nuşteyê Zazaki kême. O semed ra xebati ki qey Zazaki beni hemeyê inan erjaye yê. Mela Mehmet Demirbaş, edebiyatê Zazaki di hema nêameyo şinasnayiş, labelê esero ki yî nuştô mo sebeb ra wî, şairan ra yo wo ki şinasnayiş keno heq. Diwano ki bî destnuşte nusiyo, mî tezê doktoraya xo di qisimê pancin di ca dabî. Ina meqale di ma tezê doktora esas gureto. Şair; qey fehmkerdışê mewzuyan, Qurân u hedîs referans mojnano ra, menawa ki dormaleyê şexsiyetanê tarixîyan, zey şêx, alim u pêğemberan ameya meydan; inan ra istifade kerdo. Ina meqale, pêğemberi ki diwanê Mela Mehmet Demirbaş di viyerti derheqê inan da. Goreyê Qurânî pêğembertiya 25 pêğemberan qet’î ya; Demirbaşı diwanê xo di inan ra 16 pêğemberan u Xızır u Zulqarneyn ra behs kerdo. Tesawirê pêğemberi ey, verê cu dormaleyê Qurân; dima zi goreyê çimayê esasi ê İslam şekil gureto. Rêzbiyaşê pêğemberan goreyê kronoloji biyo.

* Ina meqale tezê doktorayo ki bî nameyê “Diwani Mela Mehmet Demirbaş u Tehlîli Ey” ameyo hedrekerdış ra geriyaya.

** Dr. MEB. Öğretmen, danyal_12@hotmail.com.

Kelimeyi Muhimi: Mela Mehmet Demirbaş, Zazaki, Diwan, Edebiyato Klasik, Pêğemberi.

Molla Mehmet Demirbaş Divanında Peygamberler

ÖZET

Zazaca yazılmış eser sayısı az olduğu için Zazaca yazılmış eserler üzerine yapılmış çalışmalar önemlidir. Demirbaş, Zaza edebiyatında henüz tanınmayan ancak yazdığı eserle tanınmayı hak eden şairlerdendir. El yazması olan divana, doktora tezimizin 5. bölümünde yer vermiştik. Bu makale hazırlanırken doktora tezini esas aldık. Şair, mevzuların anlaşılması için şiirlerinde Kur'an-ı Kerim ve hadisleri referans göstermiş; tarihî şahsiyetler, şeyh, âlim ve peygamberler gibi etrafında şekillenen anlam dünyasından istifade etmiştir. Bu makale, Molla Mehmet Demirbaş Divanı'nda geçen peygamberler hakkındadır. Kur'an'a göre 25 peygamberin peygamberliğinde kesinlik vardır. Demirbaş, divanında bunlardan 16 peygamber ile Hızır ve Zülkarneyn'den bahsetmiştir. Onun peygamber tasavvuru başta Kur'an olmak üzere İslam'ın temel kaynakları çerçevesinde şekillenmiştir. Peygamberler kronolojik sıraya uygun sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Molla Mehmet Demirbaş, Zazaca, Divan, Klasik edebiyat, Peygamberler.

Prophets in the Divan of Mullah Mehmet Demirbaş

ABSTRACT

Since the number of works written in Zaza language is few, studies on works written in Zazaki are important. Demirbaş is one of the poets who are not yet known in Zaza literature but deserve to be known for his work. Included the divan, which is a manuscript, in the 5th chapter of my doctoral thesis. While preparing this article, we took the doctoral thesis as the basis. The poet referred to the Qur'an and hadiths in his poems in order to understand the subjects; benefited from the world of meaning shaped around him, such as historical figures, sheikhs, scholars and prophets. This article is about the prophets mentioned in Mullah Mehmet Demirbaş's Divan. According to the Qur'an, there is certainty in the prophethood of 25 prophets. Demirbaş mentioned 16 prophets and Hızır and Zülkarneyn in his divan. His vision of a prophet was shaped within the framework of the basic sources of Islam, especially the Qur'an. The prophets are listed in chronological order.

Keywords: Mullah Mehmet Demirbaş, Zazaish, Divan, Prophets.

Destpêk

Edebiyato klasik u din yobinan ra ciya fikiryayış mumkin niyo. Zaf mewzuyan dı edebiyato klasik binê tesirê din dı mendo. Şairi, wextuna kî edebiyato klasik dı eser dani, kulturo ki hê tede cuyeni, him binê tesirê ê kulturi dı maneni u o kultur keni vıla him zi din ra çinê kî fehm kerdo wendoğan ri inan neql kenî. Ino cihêt ra ma eşkeni vaj ki cıgerayışê edebiyatê klasik u daşinasnayışê eseranê şairan xızmetê kultur u din yeno qebulkerdiş. Ina xebat ino sebeb ra biya. Edebiyato klasik dı çimeyi esasi; Qurân, hedîs, qısayê pêğemberan u tesewuf ê. Yona qedî biyero vatış; unsurê din awanê ini edebiyat ani meydan. O semed ra, unsurê dini fehm nêbi edebiyato klasik nêno fehmbiyayış. Mela Mehmet Demirbaş edebiyatê Zazayan dı yo şairo muhim o. Ma eşkeni vaj ki pêğemberi ki diwanê Mela Mehmet Demirbaş dı ca gureto etudkerdişê inan yo xebata muhim a. Meqsedê ina xebat ra yo ino wo ki, şair diwanê xo dı ca dawo kamci pêğemberi, cıgêrayışê pêğemberan u qısayê pêğemberan serê şexsiyetê şair dı tesirê ey tespitkerdiş; fehmkerdişê dinê şair çıyo, eserê şair ra biheraket yo neticeya weş vetiş o. Çımkî ino; fehmbiyayışê eseri, şahadiya dewrî, şair seni oniyenu heyat ra usn. zafeyê perspektifan dı ehemiyetê mojnena ra.

Edebiyato klasik, şexsiyeti ki wextê xo qey nuştış xerc kerdo, sayeyê eseranê ay şexsiyetan dı dewam kerdo, ino saye dı eseri vijnayê ameyê meydan. Ini eseran dı derheqê heyat dı heme mewzuyi ameyi nuştış u çimeyanê tewiran ra istifade biyo. Edebiyato Klasik ê Zazaki sey dinî u tesewufi zaf xısusan teşmil keno, o semed ra tarixê pêğemberan ini edebiyat dı çimeyî teşkil keno.

Ferheng dı kelimeyê pêğembêr, qasido ki emiranê Ellahi insanan ra vano, insanan da'wet keno rayirê dini u Allah, bî Tırki tera vano elçi. İnsan u pêğembero verin Hz. Adem o. O semed ra ewil Hz. Adem ri, badê cu zi pêğemberanê binan ri wehiy ameyo şawıtış. Pêğemberan, qewmê xo ra qey vatışê emiranê Ellahi xebat kerda. Wextuna kî pêğemberan qewmê xo ra emiri Ellahi vatên, qewmê yın, vera yın ameyi (Yavuz, 2007: 257). Pêğemberan ri iman ardış, şeş şertanê iman ra yo wo. Kamci qewm ini şertê iman nêard ca çına ameyo yın sarı qısayê pêğemberan dı viyeren. Mucizeyê pêğemberanê ki Qurân dı nameyê yın viyeren u ay ki pêğembertiya yın dı qet'i yo qerar çiniyo mucizeyi yın ra zi esero menzum u mensur dı behs biyi.

Hız. Âdem, dara ki tera men biyu aya dar ra meywa werd, o semed ra cenet ra erziya dunya, şeytan cı ri secde nêkerdo; Hz. İbrahim erziyo miyanê adırı, teslimiyetê Hz. İsmail, bêbabi biyayışê Hz. İsa u ganikerdişê meyitan, qısekerdişê Hz. Musa u Ellahi, dergiyê emrê Hz. Nuh u tafirdumanê Nuhi, saltanatê Hz. Süleymani, rındiya Hz. Yusufi u Hz. Muhammed zaf cihêtan ra edebiyato klasik dı ameyi nuştış. Ini qısayê pêğemberan ki ameyi nuştış awanê kokê inan Qurân o. Tor inan ra Tewrat u İncil ra zi istifade biyo. Muelifan wextuna kî eseranê xo dı

ini mewzuyi şuğulnayi; zereyê ey dı yo qısa, efsane, yo hedısaya tarixi, ayet ya zi hedıs ri, darbı mesela menşur, qey işaretê yo baweri, hunerê telmih şuğulnawo (Demirbaş ve Birici, 2021:291).

Zaf cayanê diwan dı ayet u hedısan ra iktibas kerdış, awanê wecibeyê din zıwan ardış u telmihi qısayê pêğemberan fikrê şairo dunyewi yo (Vanlı, 2021:79). Şair, zaf şiiran dı aqıdeyê İslam ra çerçewayê şeriat dı behs keno u muhtewayê din; ayet u hedısan ra iktibas keno. Pêğemberi ki Qurân dı nameyê yın viyerti inan ra (16 pêğemberan) u pêğember ê ya zi weliyê Ellah ê tam belu niye (Xızır u Zulqarneyn) inan ra behs kerdo. Şair, şiiranê xo dı vano ki ez mensubê teriqetê Neqşibendi ya. Tezê doktora dı diwanê şairo destnuşte transkribe biyo u qısım dı diyawo. Ina meqale dı pêğemberi ki Demirbaş diwanê xo dı tera behs kerdo inan tespit u tehlil kerdış, yo şairo Neqşibendi derheqê pêğemberan dı çı qedı fikriyeno qey cigêrayoğan ma inan diyar kenı. Xebatê xo dı diwano destnuştê ki ma transkribe kerdo ma o esas gureto (Apuhan, 2021). Tespitê ma zi goreyê inan o.

1. Heyatê Mela Mehmet Demirbaş u Eserê Ey

Mela Mehmet Demirbaş, tarixi 1935 dı qezayê Diyarbekir Heni, dewa Nêribê Ağan dı ameyo dunya u yo şairo mutasawif o. Nameyê piyê ey Bekir, nameyê dadiyê ey Nurê ya. Bı nameyê key ‘Elayi şınasiyeni (Zilan, 2018:16). Dewa ki şair tede ameyo dunya uja dı destpê tehsilê medrese kerdo. Cuwapê ciwarê Diyarbekir dı tehsilê xo devam kerdo. Melayanê medrese ra dersê tefsir, fiqh, hedıs, siyer gureti. Şair, tever ra koto imtihanan u diplomayê mektebo ewil tarixi 1966 dı gureto. Şair badeyê mektebo ewil qeydê xo vırašto; labelê diwan dı zanayışo ki şair dawo goreyê ini zanayış zobina yo diploma nêgureto. Ereki, Tırki, Kurmanci u Zazaki hol zano. Şair, serrê 1960 dı dewa xo dı destpê melatiya fexri kerda. 1966 dı qadroyê melati gureto. Ino tarix ra dima piyor piya 47 serri melati kerda u serrê 2007 dı teqawıt biyo.

Şiiran ey goreyeno fehmkerdış ki tehsilê medrese hol diyo u hetê şairti ra zıxm o. Reheti ser yeno fehmkerdış ki 5 wext verniyê cemaat nımaj kerdış, bê inay wextê xo heba kerdış goreyê şair niyo. Wextê nuştışê diwan biyar ver çiman (1975 ra hetani 2012) qey şair ilim muhim o, timotim xo aver berdo, goreyê baweriyê melayi; keyna bena, laj beno gereka her kes bıdiyo wendış.

Sey zaf alimê mıntıqa, mela goreyê mezhebê fiqhi Şafii yo, goreyê mezhebê itiqadi Sunni/Es’ari, goreyê teriqet Neqşibendi yo.

Mela Mehmet Demirbaş, 1955 dı Ğezal Xanım dı zewijiyı. Mela wehari dı lajan u 5 keynayan o. Şair, tarixi 8.11.2017 dı cawo ki tede ameyo dunya u tede cuyo (Neribê Ağan) uja dı merdo. Mezelê ey ho Neribê Ağan dı. Mela, wextuna ki zanayışê merdan dano qey inan vano rehma Ellahi yın ri bo. Homa mela ri rehmi bıkerdo. Ina xebat dı derheqê heyatê mela dı zanayışo ki diyo, goreyê tezê

doktora wo (Apuhan, 2021: 5-8). Diwanê melayi 2 qısım ra ameyo meydan. Bê ini diwan, zobina eserê melayi tespit nêbiyo.

2. Pêğemberi ki Nameyê Yın Diwan dı Viyerti

Şairi ki edebiyato klasik dı eseri nuşti, zafeyê inan eseranê xo dı heyat u qısayanê pêğemberan ra istifade kerdo. Derheqê pêğemberan dı tor zaf mewzuyê hikâyeyê pêğemberan, mucizyê pêğemberan u wesfi inani ki pê yın ameyê zanayış ini nusiye (Yiğit, 2019: 232).

Qurân dı nameyê 25 pêğemberan viyeren. Bê inan Xızır, Loqman, Uzeyir u Zulqarneyn viyereni (Vanlı, 2021:79). Diwan dı, 16 pêğemberan u Xızır u Zulqarneyn ra behs biyo. Diwan dı 16 pêğemberi ki nameyê yın viyerti pêğembertiyê yın goreyê rêzbiyayış; Xızır u Zulqarneyn zi Hz. Muhammed ra dıma goreyê rêzbiyayışê alfabe etud biyi.

2.1. Hz. Adem

Kelimeyê Adem/Adam, yo kelimeya Erebi wa u insano ewil, babiyê insani ti, adam yeno vatiş (Uludağ, 2012:23).

Qısayê Adem ra him edebiyatê dini him zi edebiyatê teverê dini zaf istifade kerdo. Hz. Adem edebiyat dı ino qedı ca geno: Çamur ra vıraziyayış, pê emrê Ellah cı ri secdeardışê melekan, nêkerdışê secde u şeytan biyayışê Ezâzıl, xapnayışê şeytan ra dıma werdişê meyweya cı ri heram biya, cenet ra eştiş u hesır cenet ra seran dergan bermayış o. (Pala, 2004:5).

Şair, vıraştışê insano ewil benateyê şar dı çı qedı viyeren o qedı pê zıwanê hikaye neql keno:

Allahi va cibri li emîn herî bîarî ma mir kenî

Pey Ademi vırazeni Allah ma biw rehîmî mela (Serbest/2.9/23)

اللَّهُ يَا وَابْرِيْلِيْ اَمِيْنُ هَرِّ بِيَارِيْ مَا مِيْرُ كِنِي
بِيْ اَدَمِيْ وِرْاَزِنِيْ اَللّٰهُ مَا بِيُوْ رَحْمَ مَلَا

Şair, yo beyit dı vıraştışê Hz. Adem ra behs keno u ino qedı vano: Wextuna kı cısmê Hz. Adem benu tamam; badê cu Cebrail pıf keno ruhê yı u destpêkerdışê ganibiyayışê Hz. Adem paşt ra biyo:

Adem temum bî şeklê yi Cibril puf kerd ruhê yi

Nuri veri kewt pašta yi wari rehîma zafî Allah (Serbest/2.9/24)

اَدَمُ تَمَّمُ بِ شَكْلِيْ جِبْرِيْلٍ يُفْ كَرَدُ رُوْجِي
نُوْرِيْ وِرِيْ كَوْتُ پَاشْتَايِ وَاْرِي رَحْمَا ظَافِيْ اَللّٰهُ

Hz. Adem insan u pêğembero ewil o. Babiyê insaniti qeblu beno. Babiyê insaniti herr ra vıraziyayo, o wext ma eşkeni vaj ki eslê insani zi herr ra wo. Şair vano ki insan hina zi beno herr u şino qebır, uja ra şino alemê berzax u mehşer. Tawê ruh nêbeno; labelê bedenê insan herr ra vıraziyayo hina zi beno herr:

Piy ma Adem pêğember u xelqi ma topraq u her u

Ma ku hewna bıbı heru tırbew berzax u mehşer u (Mesnewi/54/4)

بِنَمَا اَدَمُ بِعَمَبَرُو خَلَقِمَا طَيْرًا قُو هَرُو
مَا كُو هَوْنَا بَبِ هَرُو تَرَبُو بَرَزَخُو مَحْشَرُو

Serê erd ra çıqas herr est a piyoreyê herr ra nımuneyi ameyi guretiş u biyi têmeian, en têmeanbiyayış ra Hz. Adem vıraziya (Karaman uab., 2006:7). Şair, nımune ina herr ra tewirê renganê gor, sur u siya misal dano u vano ini vıraştişê Hz. Adem dı şıgıliyayi; o semed ra heyatê insan dı herr, yo xazinewa gird a u insan peyni ra peyni beno herr:

Hera gewr u sur u siya sebebê Adem Hewa ya

Xezinew serweto vay a ebediw meskeni ma ya (Mesnewi/54/10)

هَرَا كُوْرُ سُوْرُو سَايَا سَبَهِي اَدَمُ حَوَايَا
خَزِنُوْسَرُوْتُو وَايَا اَبَدِيُو مَسْكِنِي مَايَا

Şair vano ki Hz. Adem pêğembero ewil o. Dewami ini dı vano, piyorê piya se u vist u çar hezar pêğemberi est i. Ini pêğemberan ra pêğembero peyin Hz. Muhammed o; mo zanayış zi goreyê dinê İslam dano.

Ma bızuni pêğemberi Hezreti Adem u veri

Hınzar u se u vist u çari wari rehıma zafı Allah (Serbest/2.9/53)

مَا بَرُوْنِ بِعَمَبَرِي حَضْرَتِي اَدَمُو وَّرِي
هِنْظَارُو سُو وِسْتُو چَرِي وَاَرِي رَحْمَا ظَافِي اَللّٰهُ

Adem u Hewa, cenet dı piya bi. Cenet cayê nimet bı, cayê ibadeti nêbi. O semed ra yi yo ibadeti ra mesul nêbi (Kazancı, b.t.:29). Ellah, Adem u Hewa ri cenet dı musadeyê werdişê zaf teaman dabı. Ino zi Qurân dı beyan kerdo. Labelê miyanê ini nimetan dı yo dar ra werdiş yın ri kerdo heram (Aslanoğlu, 2018:60). Şair vano rehıma Ellahi zaf a, Ellah, Hz. Adem eşto cenet u zaf nimet dawı cı; Hz. Adem miyanê lezetan dı bı u keyfê yı ca dı bı:

Allahi Adem be cennetu ha çê keyf u ha lezet u

Meywew te'am pêru het u wari rehıma zafı Allah (Serbest/2.9/28)

اَللّٰهُ ي اَدَمُ بَه جَنَّتُو هَاچِي كِي فُو هَا لَزَتُو
مَنُوُو طَعَامُ پِرُو هَتُو وَاَرِي رَحْمَا ظَافِي اَللّٰهُ

Verê vıraştışê Ademi, serê erdan dı cını bibi u zobina dunyayi zi bibi tamam. Ruh pıf bıbı Adem u badê cu Ellah melekan ra vano Adem ri secde bikerên. Ino secde dı Adem, herindê mihrab dı bı; secde Ellah ri bı (Pala, 2004:5). Şair vano ki, wextuna kı Ellah melekan u şeytan ri qey Ademi secdekerdış emir kerd, ino emir herindê ibadeti nêbı. Ino emir dı Ellah vato ki Adem bışınasnên, bızanên ino qedı yo qulê mı est o. Mena zi pê ina beyit dano: Wextuna kı Adem amêyo, Ellah melekan u şeytan ri ameyışê Adem xeber da, va Adem ho yeno, cı ri secde biyarên:

Allah emir ke ay demê meleket u şeytun hemê

Secde beri Adem ume wari rehma zafı Allah (Serbest/2.9/25)

اللَّهُ أَمْرَكَهْ أَيْدَمَهْ مَلَكْتُو شَنْطُونْ هَمَهْ
سَجْدَهْ بَرِي أَدَمْ أَوْمَهْ وَاَرِي رَحْمَا ظَافِي اللَّهِ

Şair vano, Adem u Hewa erziyê ceneto muxeyyer, çiko cı ri heram biyo, o gëli wo. Qurân dı çiko heram biyo ino qedı viyeren: (Baje Ellah, Adem ra vano): «Ey Adem! Tı u ciniya xo cenet dı vinderên, her çi ra bıwerên u bışimên; labelê ina dar ra dur vinderên; şıma dur mevınderi şıma zalıman ra hesıbiyeni.» (Araf, 7/19).

Hewa w Adem pêğemberi berdi cennet muxeyyeri

Şıma nuweri daray gëli wari rehma zafı Allah (Serbest/2.9/31)

هَوَاوْ أَدَمْ بِنَعْمَبَرِي بَرْدِ جَنَّتْ مُخَّرِي
شِمَا نُورِي دَارَايْ عَلِي وَاَرِي رَحْمَا ظَافِي اللَّهِ

Şair vano; şeytan berê ceneti ri sey sofi şıyo, baweyê firseti vınerto. Tever ra dewrêş, zeri ra şeytan biyayış ri yo misalo hol u muhim o. Şair vano, merdımı hê baweyê firseti u wextuna kı firset bıvini plana şeytani vırazeni; o semed ra inan hol nêvineno. Goreyê fikrê şair, insan gereka xırabiyê inan ra xo hetê Ellah ri bıgero:

Şeytan şı beri cenneti xo ke şofi 'ibadeti

Pawenu weqtê firseti wari rehma zafı Allah (Serbest/2.9/32)

شَنْطَانْ شِي بَرِي جَنَّتِي خُو كَه صُوفِي عِبَادَتِي
پَاوَنُو وَقْتِي فِرْصَتِي وَاَرِي رَحْمَا ظَافِي اللَّهِ

Şair, şeytano lenetin çi qedı Hz. Adem u Hewa ri dom nayo ru, biyo sebebê teverkerdışê cenet, inan ra behs keno u bınêk zanayışo israiliyat erzeno miyanê melumatan (xaseten şeytan u mar çi qedı hemgure kerdo) beyitan dı ino qedı tera behs keno:

Şeytun pis u nelumet o pey oynu şiyu cenneto

Hezreti Adem tı ra veto dunya tu ma xapınayo (Serbest/35/36)

شَطُّونُ پَسُو نَلُومَتُو پَى اُونُو شِئُو جَنَّتُو
حَضْرَتِ اَدَمِ تِرَا وُتُو دُنْيَا تُوْمَا خَاپِنَا يُو

Mar cennet ra ume teber şeytani va mı bıgi ber

Dari hetı berzi teber wari rehma zafı Allah (Serbest/2.9/33)

مَا رَجَنَّتْرَا اُوْمَه تَبْرَ شَطُّانِ وَا مِى بِيْگِ بَرِ
دَارِ هَتِي بَرَزِي تَبْرِ وَا رِي رَحْمَا ظَاْفِي اَللّٰهُ

Yuno dara gelê est o şıma buri bibi mesto

Cennet ebedî serbest o Allah ma biw rehmi mela (Serbest/2.9/37)

وُونُو دَارِي غَلَه اَسْتُو شِمْا بُورِي بِيْ مَسْتُو
جَنَّتْ اَبْدِي سَرَبَسْتُو اَللّٰهُ مَا بِيُو رَحْمِ مَلَا

Allahi emır da xani va cennet ra berzi hinê

Bi ğafili emrê minê wari rehma zafı Allah (Serbest/2.9/39)

اَللّٰهُ ي اَمْرٍ دَا خَانِي وَا جَنَّتْرَا بَرَزِي هِنِي
بِي غَاْفِلِ اَمْرِي مِني وَا رِي رَحْمَا ظَاْفِي اَللّٰهُ

Şair, melumatê eştışê Hz. Adem dano u badê cu ayet iktibas keno (rebbena zelemna: Ellahi ma, ma xo ri zulüm kerdo- (Araf, 7/23). Qey ini hali sebeb şeytano lenetin o, rehma Ellahi zaf a vano u ino qedı yo mesaj dano: Çendêk guna beno wa bibo eg merdım peşiman bibo tewbe bıkeru pê rehma Ellahi –Seni Hz. Adem dı bi o qedı- merdım xelisiyeno:

Adem eşto Hindistuno rebbena zelemna vuno

Sebeb mel'uno şeytun o wari rehma zafı Allah (Serbest/2.9/40)

اَدَمِ اَسْتُو هِنْدِسْتُونُو رَبَّنَا ظَلَمْنَا وُونُو
سَبَبْ مَلْعُونُو شَطُّنُو وَا رِي رَحْمَا ظَاْفِي اَللّٰهُ

Ya Ademi tewbe kerdo hem tewbey neşuhi kerdo

Cura tewbe ma ri ferzo wari rehma zafı Allah (Serbest/2.9/46)

وَا اَدَمِ تَوْبَه كَرْدُو هَم تَوْبَتِي نَصَح كَرْدُو
جُورًا تَوْبَه مَارِي فَرْضُو وَا رِي رَحْمَا ظَاْفِي اَللّٰهُ

2.2. Hz. Nuh

Hz. Nuh, Qurân u hedisan dî goreyê pêğemberanê binan, binêna zaf diyo şınasnayış u pêğemberî ki “ulu'l-azm” namê biyi (panc pêğemberî) inan ra yo wo (Harman, 2007: 226). Edebiyat dî pê kelimeyanê Ademê diyin, tefirduman, kelek, Kuyê Cudi, sebir, emro derg, isyankerdişê lajê ey viyerenî (Aslanoğlu, 2018:68).

Meylê beniadem hetê guna u xeta ser o. Merdimo ki aqıl diyo cı, wextuna kî xeta kerd, semedê ina xeta tewbeardiş tera yeno pawıtış. Eg tewbe nêker u xetayê xo dewam bikero zemanî kilm, ya zı zemanî derg dî yo musibeta pil yena inan sarı u o semed ra cahıl u bêaqıl qeblu beni. Şair vano; qewma ki bêaqıl u bêruha pê tafirdumanê Nuhi yo ders diyena cı, ina hikayeya bî ibret kamci qewm aqıl xo meşuğulnı gereka cı ri yo ders bo. Kamo ki pê tewbeyo nesuh tewbe bikero; şair, selameti wazeno u qayılo cı ri vaj merheba. Xulasa şair vano ki, kamo kî zerre ra yo tewbe bikero, ma eşkeni yın qeblu biker, kamo kî tewbeyo nesuh mekero çı qedî Hz. Nuh lajê xo veri xo dî nêwaşt, gereka merdimî Bısilman zi, kam beno wa bîbo merdimî kafirî qeblu mekero:

Qewmo cahilo bi ‘eql u ruħ i doz u de‘way bi tufani Nuħi

Key ki va tewbe tewbey neşuħi vaci qey şıma ehlen merheba (Kit’a/49/15)

قَوْمُو جَاهِلُو بِعَقْلُو رُوْحِي ضَوْطُو دَعْوَى بِي طُوفَانِي نُوحِي
كَذٰلِكَ وَاَتُوْبُهُ تُوْبِي نَصُوْحِي وَاَجِي قَائِي شِمَا اَدَلًا مَرْحَبًا

Tewbewo ki bışuur u qelb ra biyero vatış tera tewbeyo nasuh vajiyeno. Merdim xeta ra peşiman bîbo u tewbe bikero, gereka serê tewbeyê xo dî vındero. Ganê merdimî cı ri emanet o. Emrê ma sey emrê Hz. Nuhi niyo; o semed ra gereka merdim semedê tewbeardiş erê mekuwero. Şair, nefse xo ri zi vano ki tewbewo bışuur şert o.

Tewbe bu tewbey neşuħi pey bi hiş u qelb u ruħi

‘Emri ma niw ‘emri Nuħi tımo ma wari yew ruħ i (Mesnewi/2.1/106)

تُوْبُو تُوْبِي نَصُوْحِي بِيْبِي هِنَشُو قَلْبُو رُوْح
عَمْرًا نَبُو عَمْرٍ نُوحٍ تَمُو مَا وِرِي يُو رُوْح

2.3. Hz. Hud

Hz. Hud, yo pêğembero ki qey dawetê din qewmê Ad ra ameyo (Akay, 2005:195). Şam ya zı Yemen dî qralê qewmê Adi (Şeddad), yo baxçe vıraştı u ino baxçe sey cenê bî, nameyê ey İrem bî. Edebiyat dî nameyê inı baxçe “Bağê İrem” viyerenî (Pala, 2004: 247). Zaf insani oniyeni dunyaya susbiyayê rı u

xapiyeni. Xısusiyeti dunya wextuna kı yeni vatiş, hetê xapınayış ra behs beno. Beniadem zano ki dunya fani wa, la insan o qedı dunya dı cuyeno ki tı vani qê cawo ebedi wa. Şair vano, merdımı ki hetê iman ra zıxımı, yı zani ki dunya fani wa o qedı hereket keni u vani piyoreyê nimetê dunya bıdı, ma hina zi çiko ki heq zani, ma inan war nêverdeni. Şair, diqetê wendoğan ino heta anceno:

Hud u Şalih pêğemberê kirem i ‘eşqê heqqi bê misqal u dirhemi
Ez niduno bağ u baxçey İremi dunya dewriya yena şuna ma se ki
(Qeside/9/29)

هُودُ صَالِحٍ پِغَمْبَرِي كِرَمِي عَشَقِي حَقِّي بِي مِثْقَالُو دِنَهَمِي
اَز نِدُونُو باغُو باخچِي اِبرَمِي دُونِيَا دَوْرِيَا يِنَا شُونَا مَا سَكِي

2.4. Hz. Salih

Qurân dı vano ki Salih pêğember qewmê Semûd ri ameyo (A'râf 7/73; Neml 27/45). Familyaya Salih pêğemberi qewma birez a (Güç, 2009: 32).

Salih pêğember u Hud pêğember beyta ki cor dı nusiyawa uja dı piya şuguliyê, zobina yona cayê diwan dı nameyê yın nêviyerto.

2.5. Hz. İbrahim

İbrahim pêğember nameyê ey Qurân dı viyerto u cı ri wehiy ameyo (Bakara, 2/136).

Edebiyat dı Hz. İbrahim ra xaseten; Hz. İbrahim, semedê zulmê Nemrud mağara dı cuyo, puti şıkıti, bieqlê xo Ellah idraq kerdo, derheqê honê lajê ey İsmail u niyetê qurbankerdişê ey, viraştışê Kabe, menayê dostê Ellahi/Xelilullahi, kalikê neslê Hz. Muhammedi, hetê Nemrut ra eştişê miyanê adir u pê fermanê Ellahi adır ra xelisiyayış usn. mewzuyan dı behs beno (Aslanoğlu, 2018:61; Arzi, 2018:47).

Xısusiyeti Hz. İbrahimi inayi; wı pêğembero pil o, pê lutufê Ellahi hema wı qij bı yoyiya Ellahi idraq kerda. Tori inan ra, mucadelewo ki semedê şıkıtişê putan yı dawo, pê inan yeno zanayış. Eyni zeman dı Hz. İbrahim kalikê Hz. Muhammedi yo. Hetê Bısilmanan ra rehber qebulbiyayışê ey yena ina mena: Bısilmani gerekere sey rehberê xo piyoreyê putan heyatê xo ra bivej. İni zi encax ay ki rayirê Hz. İbrahim ra şini gerekere ay biyeri teqipkerdiş u qiymetê inan biyero zanayış. Şair vano ki kalikê Hz. Muhammedi qey ma rehber o; Zazayanê ma yê verinan warisi pêğemberan u alimi serê destan dı tepıştên; her kes zano ki qiymet diyeni alıman. Şair ita ra hereket keno u vano ewro qiymet alıman nêdiyeno, değerê alıman nêno zanayış; diqetê wendoğan anceno inay serı:

Kalikê pêğemberi ma İbrahim u rehberê ma

Zonê yey Kirdo veri ma serdestê tum ‘âlimi ma (Mesnewî/ 6/178)

كَالِكِي پَيَغْمَبِرِ سَمَا اِبْرَاهِيْمُو رَهْبِرِيْمَا
ظُوْنِي نِي كِرْدُو وَرِيْمَا سَرْدَسْتِي تَمَّ عَالِيْمِيْمَا

Miyanê Bısilmanan dı qiji ra yo heqiqet diyena Bısilmanan: Bısilmani miletê İbrahim ê. İbrahim, babiyê İsmail u İshaq o, ini wırdi laji İbrahimi zi pêğemberi. Hz. İbrahim dostê Ellahi/Xelilullah o. Goreyê rivayet sıfatê Xelilullah ıno şekil dı diyawo cı: Nemrut, semedê ceza u kıştışê Hz. İbrahim yo adıro gırd keno wu. Pê yo mancınıq İbrahim erzeno miyanê adiri. Cebrail, pê emirê Ellahi İbrahim hewa dı tepışneno, tera waştışê ey perseno. O wext İbrahim vano; ez qulê Ellahi ya, waştışê mı to ra niyo, waştışê mı Allah ra wo. Allah çıta wazeno wa o qedı bıkero. Ina hedisa ra dıma İbrahim ra Xelilullah vajiyo (Pala, 2004:239). Şairi zi ino melumat ra hereket keno u vano wa Allah merhemet ma bıkero, waştışê ma Allah ra wo. Şair ino qedê yo mesaj dano ki; eyni sey İbrahim pêğemberi dostêtiyê Allah wazeno; zobina tawê nêwazeno:

Ma miletay İbrahim i piyê İshaq u İsmâ‘il i

Xalıqi va tı xelil ê Allah ma biw rehmi mela (Serbest/2.9/55)

مَا مِلَّتَايْ اِبْرَاهِيْمِي بِي اِسْحَاقُو اِسْمَاعِلِي
خَالِقِ وَا تِي خَلِيْلِي اَللّٰهُ مَا بِيُو رَحْمَ مَلَا

2.6. Hz. Lut

Lut pêğember wextê İbrahim pêğemberi dı cuyayo u pê şerietê ey ‘emel kerdo. Lut pêğember, bırazayê Hz. İbrahim o (Pala, 2004:304). Qewmê ey yo gunawo zaf gırd kerdo: Livata. Lut pêğember qey dawetê dini yo qewmo inayın ra pêğember ameyo.

Diwan dı nameyê Lut pêğemberi, dı cayan dı semedê qewmê xo viyereno. Şair, hereketanê pisan u miyanê şar ra veteyi inan ra behs keno. Şair, ay ki cıla teng dani xo ra, ayi ki xo sus keni u şını pawyon u plaj inan sey qewmê Luti vineno. Şair, zêdkari pê hunerê teşbih dano:

Cilê tengiw çipiw kolsiz u zıt i sus duni xo rar ra şuni sê pıtı

Pilaj u pawyuni sê qewmê Luṭ i ax u of u kul u derdu ma se ki

(Qeside/13/17)

جَلِي تَنگِيُو چِيپُو قُولِسِيْرُو ظِيْطِي سُوْسُ دُوْنِي خُوْرَا رَاْرَا شُوْنِي سَه پِيْطِي
پِلَاژُو پَاوِيْ يُوْنِي سَه قَوْمِي لُوْطِي اَخُو اُوْفُو كُوْلُو دَرْدُو مَا سَكِي

Her dewır dı tıkeyê mewzuyan dı vıneyişê zêdkari mumkin o. Qısmi ki bınê sernuşteyi pêğemberan dı benateyê şar u pêğemberan çı problemi vıraziyê, isyanê şar nusiyaye. Benateyê Lut pêğember u şarê ey dı problem bıbı. Şair vano ki dewleti İslaman hê xapiyeni, ay ki yın xapineni maneni qewmê Luti. O semed ra gunekiya şair Bıslmanan ri şına. Diqetê insanan anceno bırına şari ser:

Dewleti İslumi ruti day dolar u banqinoti

Pêru bi sê qewmê Luṭi yazuğ o İslumi ma (Kit'a/56/25)

دَوْلَتِي إِسْلُومِ رُوتِي دِي ضُولَارُو بَانَقِنُوتِي
پِيرُو بَسَه قَوْمِ لُوتِي يَارُوخُو إِسْلُومِمَا

2.7. Hz. İsmail

Qurân dı nameyê İsmail pêğemberi viyereni. Hz. İsmail, lajê Hz. İbrahim u Hacer o (Akay, 2005:228). Ellah, İsmail pêğemberi yo qıjo nermxuyın dano şımasnayış (Saffat, 37/101).

Wextuna kı nameyê Hz. İsmail bıviyero ina yena vir: Wextuna kı babiyê ey Hz. İbrahim pê emirê Ellahi waştı ki İsmail qurban bıkeri, Hz. İsmail teslimiyet mojneno ra. Sey camerdo pil hareketkerdişê yo lajê qıji, lutfê Ellahi bi. Qenaetê Hz. İsmail tam bı. Yı zaneni ki babiyê ey pê emirê Ellahi ho wazeno yı bıkeri qurban. Şair, Seid Nursi hetê fedakarti, teslimiyet, iman u qenaet ra sey Hz. İsmail vineno. Ina dunya dı kamo kı imanê yı pit bo, imanê xo ra taviz medo, çendêk tengasi bıvino; hina zi manen xo reheti dı vineno. Ina dunya dı tengasi vineno; labelê xeyrê yı axiret dı vineno. O semed ra ini merdmi ino qêdı him sultanê ina dunyayê him zi sultanê axiret ê. Şair ino het ra Seid Nursi sey Hz. İbrahim u Hz. İsmail sultanê wırdanê dunyayan vineno:

İman u qen'eta dili necm u hıvu roc afil i

Wek Xelilo İsmâ'il i to sulṭani cihaneyn i (Qeside/2.3/17)

إِسْمَانُو قَتَعْنَا دِلِي نَجْمُو هِنُورُو رُوحِ أَفْلِي
وَكْ خَلُّو إِسْمَاعِلِي تُو سُلْطَانِ جِهَانِيِي

2.8. Hz. İshaq

Hz. İshaq, lajê Hz. İbrâhim u Sâre wo. Nameyê Hz. İshaq Tewrat u Qurân dı viyereni. Hz. İbrahim ra dıma kalikê Yahudiyan qeub beno (Harman, 2000: 519).

Diwan dı Hz. İshaq, bı qeydeyê bırayê Hz. İsmail u lajê Hz. İbrahim viyereni. Bê in zobina yo ca dı nêvêreno:

Ma mîletay İbrahim ê piyê İshaq u İsmâ'îl i

Xalqi va ti xelil i Allah ma biw rehmi mela (Serbest/2.9/55)

مَا مِلَّتَايْ اِبْرَاهِمِي بِي اِسْحَاقُو اِسْمَاعِلِي
خَالِقِ وَا تِي خَلِيلِي اَللّٰهُ مَا بِيُو رَحْمَ لَا

2.9. Hz. Yaqub

Lajê Hz. İshaq u tornê İbrahim pêğemberi yo. Dı hebi keynayanê xali xo dı zewijiyeno u ini wırdi ciniyanê yı ra des u dı hebi laji cı ri beni (Pala, 2004:491). Tera İsrail yeno watiş. O semed ra ay ki neslê ey ra ameyê dunya tera lajê İsrail (Yahudi) vajiye (Akay, 2005:500).

Semedê hesretê lajê xo Hz. Yusuf, Hz. Yaqub sembolê ğem u keder qebul beno. Yusuf pêğember kamci beyit dı ca bigero nameyê ey niyero vatiş zi Yaqub peygambêr ra behs beno. Bermayış ra çimi xo kerdi vin, biyo kor; ino sebab ra zi beyitan dı ca geno (Sefercioğlu, 2001:26). Edebiyat dı çilêyi ki âşiq anti u heskerdiş u hesret ra behs bı bo Hz. Yaqub ra zi behs beno. Qey waşti kor biyayış, boyê waşti dur ra zi biyero, pê hesret paweyê waşti vınertiş usn. zaf xısusiyetan ra behs beno (Aslanoğlu, 2018:73).

Çayê Ellah dı, kam kı beno pêğember beli wo. Ellah badêyê yo pêğemberi kam beno pêğember derheqê ini dı zanayış dano pêğemberan. Zanayışê pêğembertiya Hz. Haruni hetê Ellah ra diyena Hz. Musa yi. Zanayışê pêğembertiya Hz. Muhammedi hetê Ellah ra diyena Hz. İsa u zanayışê pêğembertiya Hz. Yusufi hetê Ellah ra diyena Hz. Yaqubi. Hz. Yaqub goreyê lajanê xu yê binan Hz. Yusuf ra binêna zaf heskerdên. Sebebi ini, Hz. Yaqub hetê Ellah ra zanayışê pêğembertiya Hz. Yusuf guret bi (Qısmê Hz. Yusuf dı qedo ki vajiya Hz. Yusuf hon vinen u Hz. Yaqub zano ki lajê ey beno pêğember ((Nazm/4/3). Hz. Yaqub qayil bı ki wehar emanetê Ellahi bivejo. O sebab ra qayil nêbı tayê biyerı Yusuf sarı. Şair vano ki des u dı hebi laji Hz. Yaqub estibi, wextuna kı Hz. Yusuf zırar dibı Hz. Yaqub binê tesirê Yusuf dı mendbı. Şair, serê ini mewzuyan dı vıneno:

Hezreti Ye'qub biw pêğemberu des u deħbi laci Allahi day deru
'Eşq u ħubbi yey zaf Yusufi ser u Yusufim vinibiw Ye'qub bermenu
(Nazm/4/1)

حَضْرَتِي تَعْقُوبُ بِيُو پِيَعَمَبَرُو دَسُو دَحْبِي لَاجِي اَللّٰهُ ي دِي دَرُو
عَشْقُو حَبِي بِيِيْظَلَفُ يُوْسُوفِي سَرُو يُوْسُوفِمُ وَبِيُو يَعْقُوبُ بَرْمَنُو

Edebiyato dini dı imtihanê pêğemberan pê çita biyo, ini pêğemberan çı qedi hereket kerd ameyo nuştiş u vatiş: Hz. Nuh, lajê yı wo ki wı inkar kerd imtihanê yı pê ey bı; Hz. Lut pê ciniya xo imtihan bı; Hz. İbrahim pê babiyê xo yê putpe-

rest u waştışê qurbankerdişê lajê xo İsmail imtihan bı; Hz. Yaqub pê lajê xo Hz. Yusuf imtihan bı. Hz. Yaqub, imtihanê lajê xo Hz. Yusuf dı qayıl bı ki emanetê Ellahi muhafaza bıkerö, tor inan ra nêşka verniyê probleman bıgero. Çımki Ellahi çita teqdir kerdo, o çi gereka bıbo, ay ra remayış mumkin niyo. Wextuna kî Hz. Yusuf erziya bın biri Hz. Yaqub pê sebr u ardımê Ellahi pay dı mendbı. Qehrê xo pê bermayış dabı tever. Heyato dini dı heyatê Hz. Yaqub çı qedı vajiyo şair eyni o qedı ard zıwan. Şair vano, hesrê çımanê Hz. Yaqub sey varanê wusar amenê war, peyni ra peyni Hz. Yaqub vinayê wırdı çımanê xo keno vin u beno kor. Şair, edebiyat dı hunerê mubalağa vırazeno:

Ye'qub bermaw bara bi qiriw zari hesri kerdi war sey dıjnay weşari
Wırdı çımın ra şı dekewtu tari bermaw Ye'qub bermaw Yusufim seyu
(Nazm/4/35)

يَعْقُوبُ بَرِّمًاوُ بَارًاوُ بِقَرِيْبُو ظَارِي حَسْرٍ كَرْدِي وَاَرْسِي دِيْزَنَائِي وَصَارِي
وَرْدِي چِمُونَرَأَشِي دَكُوْتُو تَارِي بَرِّمًاوُ يَعْقُوبُ يُوسُوفِيْم سَبُو

2.10. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf pêğember o. Nameyê ey Qurân dı viyerenö. Duyes lajanê Hz. Yaqub ra yo wo (Akay, 2005:504).

Beyitan dı sey Yusuf, Yusufê Ken'ân, Yusufê Mısri edalet name beno u edebiyat dı ay pêğemberi ki tera zaf behs beni inan ra yo zi Hz. Yusuf o. Sebebê ini elaqe, maşuq hetê rındı ra maneno Hz. Yusufi (Sefercioğlu, 2001:26).

Şair diwan dı yo şiira musteqil (xoserın) qey Hz. Yusuf u Yaqub nuseno. Şiir, pê sernuşteya “Qeşiday Yusuf u Ye'qubi” nusiyaya, diwan dı şiira çarın a u hırıs u heşt beyitan ra yena meydan.

Susê dunya, koşk u seray, çiko sey maldari insanen besteno dunyaya viyerayê ra. İnsan mergê xo vira keno. Şair, dunyaya viyerayê, kesi ri nemandışê dunya ra behs keno. Peyni ra peyni vano ki ma dunya sultanê Mısri Hz. Yusuf ri zi nêmanda, ma bızani ki ma ri zi nêmanena; o semed ra gereka ma diqet bıker:

Dunya vırta pey bi zemun u 'eşri ma xapınay pey zenginey u qeşri
Hezreti Yusuf bıbı muliki Mışri dunya veng a yena şuna pey se ki
(Qeside/8/14)

دُنْيَا وُرْتَا پِنْبِي ظَمُونُو عَصْرِي مَا خَپِنَائِي پِي زَنْگِنِيُو قَصْرِي
حَضْرَتِي يُوسُوفُ بِنْبِي مُوَلِكِي مِصْرِي دُنْيَا وُنْكَا يِنَا شُونَا پِي سَكِي

Şair vano ki Hz. Yaqub, pê hesretê Hz. Yusuf şew u roj bermabı u semedê ini ra isyan nêkerd bı. Şair, Yusuf u Zelixa aşiqanê heqiqi vineno u peyniya hikâyeyê

Yusuf u Zelixa goreyê qediyayış hol qeub kenê. Yona het ra biyero vatış; Zelixa biya aşiqê rındiya Hz. Yusuf u yo aşıqa beşeri ya. Derdê Hz. Yusuf eşqo beşeri niyo, niyetê ey memnunkerdışê Ellahi yo. O semed ra yeno vatış ki Hz. Yusuf eşqê ilahi dima yo. Şair, serê eşqê ilahi vındeno:

Hezreti Ye‘qub bi derdi Yusufî şewew roc bermawu ax u bêofi
‘Aşiqê heqqî Zelixaw Yusuf i dunya veng a yena şuna pey se ki
(Qeside/8/15)

حَضْرَتِي يَعْقُوبُ بَدْرِي يُوسُفِ شَوْوُ رُوحِ بَرْمَاوُ أُخُو بِي أُوفِ
عَاشِقِي حَقِّي زَلِيخَاوُ يُوسُفِي دُنْيَا وَنَاكَا يِنَا شُونَا بِي سَكِي

Hz. Yusuf pê rındiya xo yeno zanayış. Semedê rındiya riyi; riyo aşmın, riyo tijm; riyo melekın vajiyeno. Semedê vatışê rındi, riyo Yusufın zi vajiyeno. Şair, rındiya waştıya xo aşm u tij ra zêd vineno u rındiya waştıya xo sey sultan u melikê Mısır Hz. Yusuf vineno u hunerê teşbih şugılmeno:

Şewqi to dilbero rınd i nê xusuf u nê kusuf

Her weki sulţani Mışri mulk u meliku Yusuf (Mesnewi/40/32)

شَوْقِي تُو دِلْبَرُو رِنْدِي خُسُوفُ نِي كُسُوفُ
هَرِ وَكِي سُلْطَانِ مِصْرٍ مُوَلْكُو مَلِكُو يُوسُوفُ

Fitratê insan dı vera zorbatı mucadelekerdış yo xısusiyetê insanan o. Her insan xo erzeno vısnıya/yeşê yo çi u meşğuliyetê her insan qedı qedı wo. Vera zoratı (tengasiyê rızıq, nêweşi u sey hepıs) tikeyê merdımı xo hetê Ellahi geni u çinêk hetê Allah ri beno pê ay çıyan meşğul beni (Wendışê Qurân, wendışê kitabı, qey ilm xebitıyayış); tikeyê merdımı semedê vılakerdışê sari, raro heq ra beni duri (esrar, eroin u sey alqoli). Şair vano ki Hz. Yusuf semedê musibetiya zindan sey ilac ameyo. Qısmê cewşen, vird u risale zi gereka dersi Qurân biyeri qeubliyayış u semedê zindan sey ilac ê. Şair, misalê risale dano u veri yı dı Seid Nursi çendêk yo cawo muhim tepışneno, inı beyan kenê:

Risale-i dersi Qurân i wırdi to hizb u cewşan i

Daruyi je‘r u zindan i hezey Yusuf-i Ken‘ani (Mesnewi/44/15)

رِسَالٌ دَرَسِي قُرْآنِي وَرِدْنُو حَزْبِنِ جَوْشَانِي
دُرُويِ زَعْرُو زِنْدَانِي هَزِي نُوسُفِ كَنْعَانِي

2.11. Hz. Musa

Zaf ayetanê Qurân u hedisanê sahihan dı Hz. Musa ra behs beno. Ellah emri xo Turê Sina dı ey ra vati u cı ri lutuf kerdo. Des hebi emri qewmê xo

ri vati u pêğemberi pılan ra yo wo. Çar kitabânê ilahi ra Tewrat diyo cı (Akay, 2005:323).

Şair vano, Kuyê Tur ri şiyayişê Hz. Musa pê eşqê yar biyo u eşqê ilahi ser dı vındeno. Ino halı hetê her kes ra yeno zanayiş u seri dunyaya viyerayê dı vındeno:

Şewq u ‘eşqê yari vildan u huri Hezreti Musa şiyu Kuyê Turi
Her kes zınu ha çê weşow ha kori dunya fani yena şuna ma se ki
(Qeside/9/34)

شَوْقُو عَشْقِي يَارِ وَلَدْنُو حُورِي حَضْرَتِي مُوسَا تَبُو كُوي طُورِي
هَزْكَسْ طُونُو هَاچِي وَشُو هَاكُورِي دُونِيَا فَانِي يِنَا شُونَا مَا سَكِي

Şair, asayê Hz. Musa seni ki piyoreyê sihiri kerdı vını kitabê Seid Nursi zi o qedı vınenı u hunerê teşbih vırazeno. Kitabê ey meydanwendışê vera kufr vınenı, xitabetê ey zıxm vınenı u ino hal serê xutbeyê Şam dı dano, ki a xutbe dı Seid Nursi des hezar ra zêd merdımın ri weez dabı. Şair vano, Hz. Eli kafıran dır pê kalmeyê xu yê Zulfıqar cihad kerdıbı; Seid Nursi pê qelem kerd. İta dı hım qısayê Hz. Musa, hım xutbeyê Şam hım zi cengawertiya Hz. Eli pê hunerê telmih ameya nuştı:

‘Eşay Musa kitabı to xutbey Şami xıtabı to
Zulfıqar kalemşori to cebhey kufri cihadi to
(Mesnewi/44/16)

عَصَائِ مُوسَا كِتَابِ تُو خُطْبَتِي شَامِي خُطَابَتُو
ذَالْفِقَارِ كَالْمَوْشُورَتُو جَبْهَتِي كُوفِرِ جِحَادَتُو

2.12. Hz. Yunus

Nameyê Hz. Yunusi Qurân dı viyerenı u pêğemberi ki lajanê İsrail ri ameyi inan ra yo wo. Ciwari Musul dı şarê Ninova ri erşawiyayo (Pala, 2004:496).

Edebiyat dı behro ki Hz. Yunus erziyo cı u sayeyê mase o behr ra xelisiyo nameyê ey ino sebeb ra viyerenı (Sefercioglu, 2001:29).

Zerre insan dı eg eşqo ilahi bibo, insan nêzano çı bıkerı. Eşqo ilahi rê rê çoyi bêçare verdenı, merdım sey tuti naleno, rê rê zi merdımı keno gej. Merdımı ki dekuwero eşqo ilahi, sek Hz. Yunus kot bı pizeyê mase u xo guret bı hetê Ellahi o qedı xo erzenı hetê Ellahi. Şairi zi ho ino qedı yo halê eşq dı. Dunya viyernayê wa u cayê tengasi ya. Omidê şair mowo ki heyato ebedi dı ino hal ra xelisiyeno. Şair, dunya sey zereyê maseyi vınenı u xo zi herindê aşiq tepışneno, halê xo sey halê Hz. Yunusi vınenı:

Darbi ‘eşqi qelb u siney mı koti qırıw bari ez bermawo sey puti
Sey Yunusi kewto pize di huti dunya fani yena şuna ma se ki
(Qeside/9/25)

دَرْبِی عَشْقِی قَلْبُو سِنِی مِی كُوتِی قَبْرِیو بَارِی آز بَرْمَاوُو سِی پُوتِی
سِی نُوئُوسِی كُوتُو پِزْدِی حُوتِی دُونِیَا فَاْنِی بِنَا شُونَا مَا سَكِی

Yo mase Hz. Yunus weno. Meseleya ey ino qedî yena vatiş: Hz. Yunus erzi-yeno miyanê behr u yo masewo pil yî weno. Cawo ki Hz. Yunus ho tede, bê iznê Ellahi, o ca caverdeno. Badê cu peşiman beno u çoras roj tewbe keno u Ellah ra ‘ef wazeno. Ellah Hz. Yunus ‘ef keno u mase Hz. Yunus erzeno kışta behr u uja dî war verdeno. Hz. Yunus wextuna kî zereyê mase ra vejîyeno leşê ey dî tekê muy nêmanena (Pala, 2004:496). Şair, hesreya Hz. Muhammedi seni o perişan kerdo, nê şewê yî menda nê rojî yî mendo, hesrê çımanê yî ra seni çımı yî xeripiye, nefês yî seni şîyo inan ra behs keno. Çı qedî Hz. Yunus zereyê mase dî teyna mend bî, nêşkenî çik bıkeroy; şair zi xo sey Hz. Yunus vineno u hunerê teşbih vırazeno. Şair, heyatê dunya sey ğeribi vineno; vano cawo ebedî u heyato esil ahiret o:

Dî bendî firaqî bê roc u bê şew
Bî hesri çimon u bî şîşo bî kew
Nê helm u nefes u teber u zerew
Mişali Yunusi huti pizedew
(Murabba/23/30)

دِبْنَدِی فِرَاقِی بِی رُوجُو بِی شَوُ
بِی حَسْرِ چِمُونُو بِی شِشُو بِی كَوُ
نِی هَلْمُو نَفَسُو تَبَرُو زَرَوُ
مِثَالِ یُنُوسِی حَتِی پِزْدَوُ

2.13. Hz. Dawıd

Goreyê Qurân Hz. Dawıd, yo pêğembero hukumdar o u lajanê İsrail ri ameyo. Biyo tabî şerîetê Hz. Musa yî. Hz. Dawıd ri Zebur erşawîyo (Akay, 2005:95). Edebiyat dî ay ki vengê yın weşo semedê inan ra “vengê Dawıdî” yeno vatiş. Wehari vengwêş teşbihê Hz. Dawıd benî (Sefercioğlu, 2001:28).

Ellah, tikeyê merdîman ri vengo weş u xitabeto rınd lutuf kerdo. In xısusiyet qey rızayê Ellahi bışuğuliy ay ki goştareni bînê tesirê ey dî maneni u goştaren xo hetê din ri geni. Pê niyeto xalis u bêfexr vengo hol bışuğuliy ruhê çowi

keno nemrı. İnı zi dinê İslam gore minasib o. Vengo weşo ki diyo merdımın eg goreyê İslam nêşuğuliy hedefê merdımın nêameya herınd. Şair, mela Yusuf vengo weş, vengo Dawıdı qebul keno u mela pê vengê xo cemeat mest kerdo, vano. Şair şahidi keno ki Mela Yusuf vengo weşo ki, hetê Ellah ra diyo cı goreyê hedef şuğulno:

Şewt u hewazi to weş o vengo Dawıdı mela

Cem'et u dewri xo pêru tı keni mesto mela (Qeside/21/7)

صَوُّطُ هَوَازِتُو وَشُو وَنُكُو دُوودِ مَلَا
جَمَعْنُو دَوْرِخُو پِرو تِي كَنِي مَسْتُو مَلَا

2.14. Hz. Suleyman

Qurân dı nameyê Hz. Suleyman zi viyerenı. Hz. Suleyman zi pêğemberanê hukumdaran ra yo wo. Hz. Suleyman, lajanê İsrail ri ameyo u lajê Hz. Dawıd o. Hz. Suleyman hema tut bı semedê munasebetiyê yo de'wa hukmê babiyê xo Hz. Dawıd qebul nêkerd bı u itiraz kerd bı. Yona hukum dabı u ino hukmo newi hetê babiyê yı Hz. Dawıd ra zi qebul bıbı. Yani wehari ilm u zekaya hera bıbo, pê tabiro bınêna raşt biyero vatış; qıjtı ra yo hikmeto pil, ilmo hera hetê Ellah ra diyabı Hz. Suleymanı. Badê mergi babiyê ey Hz. Dawıd, herindê babiyê xo dı bıbı hukumdar u hetê Ellah ra pêğemberti diyabi cı (Akay, 2005:430-431).

Cını binê hukmê Hz. Suleyman dı bi. Hz. Suleyman ino qedı yo hal dı zi nêşka weharê dunya bıbo. Çımki dunya cayo ebedi niya, cayo viyarnayeya. Şair vano wextuna kı merdım dunya dı cuyeno eşkeno zaf çıyan ri hukum bıkerı, eyni sey Hz. Suleymanı. Labelê peyni ra peyni ina dunya caverdeno u şino cayo ebedi, yani şino axiret. Her dewır dı tikeyê merdımı tı vani qê dunya cawo ebediya, maldari u hukumdarti tim ha veri merdım dı o qedı hereket keni. Ino halê insanın biyero ver çıman iqazı şair bınêna mena qezenc keno:

Ina dunya çew nişaw warbu deri ha çê zengin ha çê wari huneri

Sey Belqısew Suleyman Pêğemberi dunya dewriya yena şuna ma se ki
(Qeside/8/12)

إِنَا دُنْيَا چَو نِشَاو وَا رَبُّو دَرِي حَاچِي زَنْگِن حَاچِي وَرِي هُونَرِي
سَي بَلْقِسُو سَلْمَان پِغَمْبَرِي دُنْيَا دَوْرِيَا يِنَا شُونَا مَا سَكِي

2.15. Hz. İsa

Qurân dı nameyê Hz. İsa viyerenı, kitabê İncil hetê Ellah ra cı ri erşawiyo u pêğembero ki lajanê İsrail ra ameyo inan ra yo wo. Biyayışê ey yo mucize wa u lajê Hz. Meryem o (Akay, 2005:225-226).

Edebiyat dî Hz. İsa ini mewzuyan dî şuguliyeno: Bêbabi biyayiş, Hz. İsa pê destanê xo nêweşi mesh kerdên u biyên wesileya weşiya nêweşan; pê iznê Ellahi merdimo merdî pê destanê ey biyo gani; ezman ri ancıyayiş ey usn. piltiyê Ellah ri misal a. Edebiyatê Diwan dî lewê (leb) waştî gan dano aşiq u ino het ra maneno Hz. İsa yi. Rê rê zi vayê seheri zi xısusiyetê gandayiş dî maneno Hz. İsa yi (Aslanoğlu, 2018:63).

Goreyê mutasawıfan nurê Muhammedi verê her çi vıraziyo u ezeli wo. Nurê Muhammedi dıma her çi ino nur ra vıraziyo u her çi qey ini nuri vıraziyayo. Ino nur piyoreyê pêğamberan dî tecelli biyo, peyni dî intiqalê Hz. Muhammedi biyo ey dî qerar dawo (Uludağ, 2007:244). Şair vano, nurê Muhammedi işaret keno u Hz. Adem ra hetani Hz. İsayi piyoreyê pêğamberan ina damar teqip kerd a. Pêğembero peyn Hz. Muhammed o, yı ra ver Hz. İsa wo. İta dî şair, kelimeyê “rışay”, “şay” u “İsay” semedê weş ameyişê goşan şugulneno. Ini zi semedê mojnayişê rındiya şiiira musammat şugulneno:

Xo tira şa çilkê rışay ruhê pêğemberu bi şay

Adem ra heta İsay wari rehıma zafı Allah (Serbest/2.9/14)

خُو تِرَا شَا چِلْکِي رِشَايِ رُوْحِي پِنْعَمْبَرُو بِشَايِ
اَدَمِّ رَا حَتِّي عِساىِ وَاَرِي رَحْمَا ظَاْفِي اللّٰهُ

2.16. Hz. Muhammed

Muhammed; zaf hêw hemd u sena biyo, yena menayê tekrar tekrar methbiyayiş. Nameyê pêğamberê peyn o. Veri Hz. Muhammedi kesi nameyê Muhammed nêgureto (Akay, 2005:316-317).

Diwan dî nameyê Hz. Muhammedi 3 şiiiran dî xoser sernuşteyan dî viyerenno. Ewilê ini şiiiran diwan dî şiiira newyêsın (19) “Dewri Ver Pêğemberî” ya. Şiir 51 beyit ra ameya meydan.

Ini şiiiran ra şiiira diyın “‘Eşqê Resul” (Ina beyt mı vata qey ‘eşqê Muħemmed) a. Ina şiiir çarrêz a, şeklê nazım ra murabba wa u şêşt u panc (65) çarrêzan ra ameya meydan.

Şiiira hireyın kitab dî qısmo diyın dî şiiira heştın (8) bı nameyê “Qeşide’i Ver Dewri Pêğemberî” ya. Şiir hırıs u new (39) beyitan ra ameya meydan.

Ini hiri hemeyê şiiiranê xoser sernuşteyan ra ciya zi Hz. Muhammed ra zaf beyitan dî behs biyo.

Şair vano ki Ellah, Hz. Muhammed visto Hz. Adem vir u waştı ki Hz. Adem tewbe bıkerı. Ezman dı nuşteyê murşid Hz. Muhammed nusiyo u Hz. Adem wa vajo ez qey Hz. Muhammed ‘efbiyayiş wazeno. Ellah qey xatirê Hz. Muhammed Hz. Adem ‘ef kerdo. Şair ita ra hereket keno u vano eg merdim wextuna kı tewbe

keno, gereka vaj ya Rab tı qey Hz. Muhammedi mı ‘ef bıkeri, yani tı mı bıdi qey xatirê Hz. Muhammedi:

Xalıqı yey viri visto Muḥemmed Muştefa est o
Ewniya asmin murşidi nuşto wari reḥma zafı Allah
(Serbest/2.9/44)

خَالِقِ يَیْ ۛثَبْرِی ۛسْتُو مُحَمَّدٌ مُصْطَفَى ۛسْتُو
اَوْنِیَا اَسْمِنُ مُورْشِدِ نُوْشْتُو وَاْرِی رَحْمَا ظَافِی ۛلله

Yona beyit dı şair, madem Hz. Adem vato qey Hz. Muhammedi ez ‘ef wazena u hetê Ellah ra ‘ef biyo ez zi tewbe kena u qey xatirê Hz. Muhammedi ‘ef wazenaomidê mı est o ki Ellah mı zi ‘ef keno:

Վա ez Rebbi hivi keno yexnini Muḥemmedı beno
Mın ‘afu ki tewbe keno Allah ma biw reḥmı mela (Serbest/2.9/45)

وَ اَز رِبِّ هِنِوْی كَنْنُو تَخْنِنِی مُحَمَّدِ بَنُو
مِنْ عَافُوْكَ تَوْبَه كَنُو ۛلله مَا بِيُو رَحْمَ مَ لَا

“Lewlâke lewlâke lemâ xeletqu’l-eflak = Eg tı nêbını eg tı nêbını mı alem nêvıraşteni. Hetê din ra sahihtiya ina hedıs dı yo neticeya qeti çınıya. Labelê edebiyat dı ina hedıs zaf şuğulıya wa (Yıldırım, 2018:154). Tikeyê alıman vato ina hedıs niya, tikeyê alıman zi vato ina hedıs a. Kutubi Sitte dı ina hedıs nêviyerena; labelê zaf alıman ina hedıs, hedısa qudsi qebul kerda. Şair xo Neqşibendi vınenı. Erd u ezman u hasılı kelam sebebê vıraştışê alemi pêğembero peyın Hz. Muhammed o vano, ini hedıso qudsi qebul keno u hunerê telmih vırazeno:

Sebebê xelqê ‘alemi nuri Muḥemmed xatem i
‘Erd u sema ‘erş u zemin wari reḥma zafı Allah (Serbest/2.9/22)

سَبَبِی خَلْقِی ۛی ۛعَالَمِی نُورِ مُحَمَّدِ خَاتَمِی
عَرَضُو سَمَا عَرَشُو زَمِنِی وَاْرِی رَحْمَا ظَافِی ۛلله

Şair yona beyit dı vano sebebê vıraştışê dunya Hz. Muhammed o. Merdım vajo Ellah u Muhammed piyoreyê derd u keder ra xelisiyeno:

Ina dunya pêru xelq biya qay ḥebibê serweri
Վ aci Allah u Muḥammed ku ğem u derdi ma beri (Mesnewi/2/2)

اِنَا دُنْیَا پِیْرُو خَلْقِ بِيَا ۛقَائِ حَبِیْبِی سَرْوَرِی
وَ اَجِی ۛلله مُحَمَّدُ كُو عَمُو دَرْدِی مَا بَرِی

Goreyê tesawufi Ellah, verê cu Muhammed; badê cu nurê Muhammed ra mewcudatê bini vıraşti. Ino heqıqet eslê her çıyo u tera nurê Muhammedi yeno

vatiş (Üstüner, 2007:74). Qurân dî ino qedî ifade beno: Hz. Muhammed aleman ri rehmet erşawiyo (Ey Muhammed) ma tî qey aleman ri rehmet erşawiti (Enbiya, 21/107). Şair, seni ki fikrê tesawufî dî qebul biyo; Ellah verê cu Hz. Muhammed vıraştî; badê cu nurê ey ra mewcudatê bini vıraştî. Şair vano çî qedî ayet dî ameya vatiş, Hz. Pêğembêr semedê aleman rehmet o:

Mexluqon ra pêru veri xelq biw nuri pêğemberî
Allahi nuri xo daw deri Allah ma biw rehmi mela (Serbest/2.9/11)

مَخْلُوقُونَ بِرُؤْيُ وَرِي خَلْقِ بِنُورِي بِسَعْمَبِرِي
اللَّهُ ي نُورِي خُداو دَرِي اللّهُ مَا بِيو رَحْمَ مَلا

Ya bîbî Ehemmed Muhammed hem emin
Ma tî day qay rehmeten lil ‘âlemin (Mesnewi/10/2)

وَأَبِي أَحْمَدَ مُحَمَّدًا هَمَّ آمِنُ
مَا تِي دِي قَائِي رَحْمَتِ لِلْعَالَمِينَ

Wextuna kî xîsusiyetê muminan yeno vatiş kelimeyi xewf (tersayiş) u reca (omid) şuguliyeni. “Xewf, tesawuf dî ezabê Ellah u cehenemê ey ra tersayiş; reca, qelbo kî çik tera weş ameyo, baweyê ey vînerîş u ino vînerîş ra reheti di-yayiş mena beno (Üstüner, 2007:129). Şair beyit dî mefhumê xewf şugulneno, mefhumê reca nêşugulneno. İta dî mefhumê zîkir, tewbe u edeb torî mefhumê tersayişê Ellahi piya şuguliyeni. Tersayiş u heskerdîş têmaniyê şuguliyeni. Ma bîoni ita ra ma eşkeni vaj kî yo reca ra zi behs biyo. Kamo kî qayilo heskerdîşê Ellahi qezenc bikero gerekî xo hetê Ellahi bigero. Ino nîzdîbiyayiş pê kelimeyê tewhid mumkin beno:

Zîkr u tewbew edeb u beri qelbi ma vebo xewfî Allah tede bo
Bi Mewlaya Mewlaya La ilahe illallah şû Mewlaya Mewlaya

Muhammed resulullah (Serbest/34/5)

ذِكْرُ تَوْبُو آدَبُو بَرِّ قَلْبِي مَا وَبُو خَوْفِ اللّهِ تَدَبُو
بِي مَوْلَايَا مَوْلَايَا لِاللّهِ إِلا اللّهُ شُومَوْلَايَا مَوْلَايَا
مُحَمَّدُ رَسُولُ اللّهِ

3. Ey ki Pêğembertiya Yini Bêlu Niya

3.1. Hz. Xızır

Goreyê baweri “awaheyati” merdim kena nêmerd. Xızır, sıfatê Hz. İlyasi yo: ey awaheyati werda. Dahani zaf sey “Xızır İlyas” viyerên u yeno zanayiş. Goreyê

tikeyê mufesiran Qurân dı ayetanê 59-82 ê sureyê Kehf dı qısaya ki ameya nuş-tış, aya qısa dı merdımı ki rastê Hz. Musayî ameyo, Ellah ilmo xısusî dabı cı, o Xızır o. Tıkeyê zanayî Hz. Xızır ri vanî pêğember o, tıkeyê zi vanî weliyullah o (Akay, 2005:188).

Goreyê bawerî awaheyatî memleketo tari dı est a u kam kî ina aw bîwero, beno nêmerd. Vındayîşê awaheyatî zor a. Semedê vındayîşê ina awa bîqiyetın beniadem tarixî ver ra ko to cehdeyan u sefer kerda. Memleketo tari mo qedı cayan ra yo ca wo (Yıldırım, 2008:34). Şair; Xızır, awaheyatî u Zulqarneyn ra behs keno u hunerê telmih vırazeno. Peynî dı vano ki merdım awaheyatî bîwero zi dunya hina veng a u dunya yena, şına. Şair bawer keno ki bedenê Xızırî merdo; derheqê inî mewzuyan dı şair sey kelamciyan fikrîyeno:

Zeri sek tım buru awayheyatî Zulqarneyn şiw seferî zulumatî
Xızır şın u weno awayheyatî dunya veng a yena şuna ma se ki
(Qeside/9/37)

ظَرِي سَكَتٍ بُرُو أَوَى حَيَاتِي زُالْقَرْنَينَ شِو سَفَرِي ظُلوُمَاتِي
خَضِرُ شُونُو وَنُو أَوَى حَيَاتِي دُنْيَا وَنَكَا يِنَا شُونَا مَا سَكِي

3.2. Hz. Zulqarneyn

Zulqarneyn yeno menayê wehari dı qarn. Kelimeya qarn yena menayê “esir, bukleyê por (gıjık), queç (estere) i (Pala, 2004:508). Qurân dı nameyê Zulqarneyn viyerenö, semedê yo weliyo kamil u yo hukumdaro cihangir şuguliyeno. (Akay, 2005:515-516).

Şair, hediseya Zulqarneyn u Ye’cuc ri telmih keno. Zulqarneyn u Ye’cuc eynî dewır dı cuyayî, merdım çendêk zıxm beno wa bîbo dunya viyerenö, zeman sey ser, aşm u roj viyerenö u her kes yo roj ina dunya caverden u şino. Kes ina dunya dı ebedî niyo, şair diqetê wendoğan anceno seri ini mewzuyan:

Zemu şuno şeriw ‘aşmiw bi roci wextî Zulqarneyn u sedî ye’cuc î
Çıqa xişn u quwwetli bu sey ‘uci dunya dewriya yena şuna pey se ki
(Qeside/8/9)

ظَمُو شُونُو صَرِبُو أَشْمِيو بِي رُوَجِي وَخَتِي ذَالْقَرْنَيْنُو سَدِ نَاءَجُوجِي
چَقَا خِشْنُو فُوئَلْبُو سَي عُوَجِي دُونْيَا دُورِيَا يِنَا شُونَا پَي سَكِي

Goreyê baweriyê verinan şimalê erd her zeman şew a, çirê roj nêbena. Awaheyatî zi aya mıntıqaya tari dı est a u mucewherî bîqiyetî her ca dı erziyê serê erdanê aya mıntıqa. Goreyê rivayetên İskender u Xızır semedê vındayîşê awaheyatî şiyî ina mıntıqa. Xızır ina aw werda u resayo nêmerdî. Labelê İskender awaheyatî zaf waşt a ina aw nêdiya u têpa gero a. Derheqê İskender u Zul-

qarneyn dı rivayetan biyi têmeiyan u ino qedı yo fıkır miyanê şar dı qebl biyo: Zulqarneyn zi memleketo tari dı gerayo awaheyati (Yıldırım, 2008:745-746). Şair beyit dı viyarnayeyê dunya anı zıwan. Goreyê rivayetan dı çı qedı nusiyawo şairi zi o qedı qebl keno, İskerdero pil u Hz. Zulqarneyn biyi têmeiyan:

Zeri sek tım buru awayheyati Zulqarneyn şiw seferê zulumati
Xıdır şun u weno awayheyati dunya veng a yena şuna ma se ki
(Qeside/9/37)

ظَرِي سَكَتِمْ بُرُو أَوْى حَيَاتِي زُ الْقَرْنَنْ شِنُو سَفَرِي ظُولُمَاتِي
خَصِرُ شُونُو وَنُو أَوْى حَيَاتِي دُنْيَا وَنَا شُونَا مَا سَكِي

PEYNI

Mela Mehmet Demirbaş diwan dı 66 hebi şiiiran dı 16 pêğemberan ra behs keno. Pêğemberi ki nameyê yın Qurân dı viyerto inan ra pêğembertiya 25 pêğemberan qet'i ya. İnan ra 16 pêğemberi, goreyê qısayê Qurân yo çen cihêtan ra şuguliyê. Şair; pêğemberi semedê teşbih, kıyas u unsurê wasıfnayış gureti dest. Destguretişê pêğemberan sey edebiyato klasik o. Diwan dı;

Hız. Adem, Hız. Nuh, Hız. Hud, Hız. Salih, Hız. İbrahim, Hız. Lut, Hız. İsmail, Hız. İshaq, Hız. Musa, Hız. Dawıd, Hız. Suleyman, Hız. Yaqub, Hız. Yusuf, Hız. Yunus, Hız. İsa, Hız. Muhammedi ra behs biyo. Bê inan Hız. Xızır u Hız. Zulqarneyn ra behs biyo.

Şair hiri hebi şiiiri musteqili qey Hız. Muhammedi nuşti. Yo şiiira musteqil semedê Hız. Yaqub u Hız. Yusuf nušta. Şair, beyitan dı pêğamberanê binan ra zi behs kerdo.

Şair, hetê Ellah ra vıraştışê insanê ewil benateyê şar dı çı qedı ameyo zana-yış o qedı vato u bızıwanê hikaye nušto. Şair, waştışê vıraştışê insanê ewil ser, benateyê Ellah u Cebrail sey mışorêkerdış behs keno. Şair, Hız. Adem ra ino qedı behs keno: Vıraştışê Adem Pêğembêr ra, biyayışê insanê ewil, hetê şeytan ra pê dom seni xapiyayo, meyweya ki werdışê ye cı ri bibi heram werdışê aya meywa, cenet ra teverbiyayış usn. mewzuyan. Hız. Nuh pê hediseya tafirduman; Hız. Hud u Hız. Salih wehari kerem u pêğemberê pil i; ino qedı tera behs keno. Hız. İbrâhim, kalikê Hız. Muhammed u Bısilmani miletê Hız. İbrahim ra yê usn. mewzuyan dı tera behs keno. Hız. Lut, dı cayan dı semedê qewmê xo ra nameyê ey viyerêno. Şair, semedê vatışi zêdkari, cıla ki teng u leşê merdim bêlu kena kam kı ay cılan xo ra do, kam kı xo sus bıkeru u şiyero pawyon, zemanê xo plaj dı bıviyarno inan sey qewmê Hız. Lut vineno. Wextuna kı Hız. İbrahim qey caardışê emrê Ellahi waşt bı Hız. İsmâil qurban bıkeru, Hız. İsmail bêtêrsbı, nêva ganê mı bıqiyet o. Emrê Ellah ri teslim bı. Şair, merdımı bêtêrs sey Hız. İsmail vineno.

H. İshaq lajê H. İbrahim o, şair semedê ini melumatan ey ra behs keno. Des u dı hebi lajê H. Yaquub estibi u yı H. Yusufi ra bınêna zêd heskerdên. Wer-ti ra vindbiyayişê H. Yusufi, H. Yaquub perişan kerd bı, şair ino mewzuyan ser dı vındeno. H. Yusuf, hetê bırayan xo ra erziyo miyanê bir u badê cu biyo melikê Mısır; tor inan ra hikâyeye yıwo Zelixa u hetê rındı ra behs biyo. H. Musa, şiyayişi serê Kuyê Tur u asayê yı wa ki sêhri werd bi teşbih biyo ey. H. Yunus, hetê mase ra ameyo werdış. Hesretê ciyabiyaş u ay ki qalê yın est a labelê nêşkeni vaji inan teşbih biyi H. Yunusi. H. Dawıd, vengi kam ki weşo edebiyat dı teşbih beno H. Dawıd. Şair zi Mela Yusuf hetê vengweşti ra teşbih kerdo H. Dawıd. H. Suleyman, pê lutfê Ellahi zaf maldar bı, her çi binê emrê ey dı bı, weharê text u tac bı, weziri yı Asaf, mirçikê Hudhud u munasebetiya yı u melikê Sebe Belkıs ra şuguliya wo. H. İsa; Adem ra hetani H. İsa vajiyo u o qedı zıkır biyo. Diwan dı derheqê H. Muhammedi hiri hebi şiiir nusiya. Qey qebulbiyayişê tewbeyê H. Adem nameyê H. Muhammedi ezman dı nusiya u H. Adem o nuştê dı u vato ya Rab, qey xatirê H. Muhammedi tı mı ‘ef bıkeroy, o qedı ‘ef biyo. Dunya qey xatirê H. Muhammedi ameya vıraştış, H. Muham-med aleman ri birehmet ameyo. Yo zi şair H. Muhammedi ra semedê şefaet waştış behs keno. Ya zi H. Muhammedi meth keno u Allah ra ‘ef wazeno.

Şair zaf cayanê diwan dı dunyaya viyeraye, heyato ebedi axiret a, merg nê semedê maldar o, nê zi teyna semedê feqir o, nê oniyêno rındı, nê oneno zıxmi; merg semedê her kes o. O semed ra şair her kes iqaz keno u vano gerekta her kes bıdiqet bıcuoy.

Demirbaş, diwanê xo dı pêğemberi ki Qurân dı nameyê yın viyerto inan ra behs kerdo. Ino cihê ra ma eşkeni vaj ki her yo pêğember ra goreyê kısayan Qurân behs biyo. Tor me ra tikeyê pêğemberan ra Qurân dı behs biyo labelê diwan dı nameyê inan nêviyerto. Ini pêğemberi: H. İdris, H. Eyub, H. Şu’ayb, H. Harun, H. Zulkıfl, H. İlyas, H. Elyesa, H. Zekerıyya u H. Yahya wê.

ÇİMEYİ

Akay, H. (2005), *İslâmî Terimler Sözlüğü*, (n.3), Neşirxaneyê İşaret: İstanbul.

Apuhan, D. (2021), *Diwani Mela Mehmet Demirbaş u Tehlili Ey*, Üniversiteya Bingol, Enstituya Zıwanan Ganiyan, Qısmê Zıwan u Edebiyatê Zazaki, Tezê Doktora, Hema Neşirnebiyo: Bingol.

Arzi, S. (2018), *On Altıncı Yüzyıl Divân Şiirinde Ulül-‘Azm Peygamberler*, Enstituya İlimanê Sosyal ê Üniversiteyê Selçuk, Tezê Lisanso Berzi, Hema Neşirnebiyo: Konya.

Aslanoglu, O. (2018), *İran Şiirin Kraliçesi Pervîn-i İ’tisâmî Divan Tahlili*, Neşirxaneyê Name.

Demirbaş, A. ve Birici, S. (2021), “Fırdevsî-i Rumî’nin Süleymân-nâme-i Kebîr (78. Cilt)’inde Peygamber Kıssalarına Telmihler”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(2), r.288-307.

- Güç, A. (2009), “Salih”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 36), r.32-33, Neşirxaneyê TDV: İstanbul.
- Harman, Ö.F. (2000), “İsmail”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 22), r.519-521, Neşirxaneyê TDV: İstanbul.
- , (2007), “Nuh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 33), r.224-227, Neşirxaneyê TDV: İstanbul.
- Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişen, A., Ural, İ. (2006), *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Neşirxaneyê DİB: Ankara.
- Kazancı, A.L. (b.t.), *Peygamberler Tarihi*, Neşirxaneyê Nil: Almanya.
- Pala, İ. (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Neşirxaneyê Kapı: İstanbul.
- Sefercioğlu, M. N. (2001), *Nevî Divanı'nın Tahlili*, (n.2), Neşirxaneyê Akçağ: Ankara.
- Uludağ S. (2012), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Neşirxaneyê Kabalıcı: İstanbul.
- Üstüner, K., (2007), *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Neşirxaneyê Birleşik: Ankara.
- Vanlı, M. (2021), “Ünsi Hasan Şa'banî Divânı'nda Peygamberler ve Peygamber Kıssalarına Telmihler”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), r.75-102.
- Yavuz, Y.Ş. (2007), “Peygamber”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 34), r.257-262, Neşirxaneyê DİB: İstanbul.
- Yazır, M. H. (2010), *Renkli Kelime Mealli Kur'an-ı Kerim*, (n.7), Neşirxaneyê Nuh: İstanbul.
- Yıldırım, A. (2018), “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım hadis-i kudsîsinin klasik şiirine yansımaları” *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* [ESTAD] 1(1), r. 154-168.
- Yıldırım, N. (2008), *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Neşirxaneyê Kabalıcı: İstanbul.
- Yiğit, A.S. (2019), “Nailî Divânı'nda Peygamberler”, *Mavi Atlas*, 7(1), r.230-244.
- Zilan, B. (2018), “Mela Mehmedê Nêribê û Dîvanê Ey”, *Şewçıla*, Humarê:16, r.16-25.